

ABD'NİN ORTADOĞU'DAN ÇEKİLME BELİRSİZLİĞİ

DR. TAMER KAŞIKCI

Akademisyen ESOĞÜ

“

Eisenhower Doktrini olarak bilinen ve doğrudan Sovyet yayılmacılığını hedef alan bu söylemin ardından ABD'nin bölge ülkeleriyle ilişkileri önceki dönemlere göre hızla gelişmiş ve hızla bölgeyle olan askerî angajmanları yoğunlaşmıştır.

”

1 957 yılında Senatoda yaptığı özel bir konuşmada Sovyetler Birliği'nin Ortadoğu bölgesine yönelik yayılmacı politikasına dikkat çeken dönemin ABD başkanı Dwight D. Eisenhower, Doğu ve Batı'yı birleştiren stratejik lokasyonu, ekonomik kaynakları ve dinî/kültürel değerleri nedeniyle Ortadoğu bölgesindeki toplumların Sovyet tehdidinden korunması gerektiğini ifade etmiştir. Eisenhower Doktrini olarak bilinen ve doğrudan Sovyet yayılmacılığını hedef alan bu söylemin ardından ABD'nin bölge ülkeleriyle ilişkileri önceki dönemlere göre hızla gelişmiş ve hızla bölgeyle

olan askerî angajmanları yoğunlaşmıştır. Zaman içerisinde Eisenhower Doktrini'nin sebeplerine başta İsrail olmak üzere bölgedeki Amerikan yanlısı rejimlerin güvenliğini sağlamak ve terörle mücadele etmek gibi nedenler de eklenerek, bölge ABD küresel politikalarının temel unsurlarından biri hâline gelmiştir. Ancak ABD'nin son yıllarda birbirinin ardı sıra Irak, Suriye ve Afganistan'dan as-

kerlerini çekmesi, tıpkı İkinci Dünya Savaşı'nın ardından Büyük Britanya'nın yaptığı gibi ABD'nin bölgeden tamamen çekildiği yorumlarının yapılmasına neden olmuştur. Söz konusu tartışmalara odaklanılan bu yazıda, ABD'nin bölgeden tamamen çekildiği iddiasının sahadaki gerçekliklerle uyumlu olmadığı, bunun yerine ABD'nin 11 Eylül saldırılarının ardından bölgedeki aşırı genişleme odaklı po-

litikasından vazgeçip bölgedeki varlığını daha önceki seviyelere çekmeye çalıştığı argümanı savunulacaktır.

ABD'NİN DÖNÜŞEN ORTADOĞU ANGAJMANLARI: ÇEKİLME Mİ YENİDEN KONUMLANMA MI?

Bölge politikalarının son dönemdeki en önemli gündem maddesi

olan ABD'nin bölgeden çekilmesi hususu, konunun uzmanları tarafından değerlendirilmekte ve ABD'nin ekonomik ve askerî çıkarlarının değişimi, Amerikan halkı içerisinde artan savaş karşıtlığı, dünya genelinde zedelenen Amerikan imajının yeniden inşası ve ABD'nin yükselen Çin'e odaklı yeni stratejiler benimsemesi gibi farklı sebepler nedeniyle, ABD'nin bölgeden çekildiği yorumları yapılmaktadır. Ancak ABD'nin bölgeden çekildiği ön kabulüne dayanan bu nedensel açıklamalardan önce bu çekilme argümanının kendisi sorgulanmalı ve arazideki somut gerçekliğin ne olduğunun aksi reddedilemeyecek bir biçimde ortaya konması, bir başka ifadeyle ABD'nin gerçekten bölgeden çekilip çekilmediği sorusunun cevaplandırılması gerekmektedir.

Son dönemde yaşanan birtakım somut gelişmeler, ABD'nin bölgeden çekildiğine dair güçlü emareler olarak yorumlanmaktadır. Bunların başında şüphesiz yirmi yıllık savaşın ardından ABD'nin Taliban'la anlaşarak Afganistan'ı terk etmesi gelmektedir. Geçtiğimiz yıl içerisinde gerçekleştirilen ve organizasyonel yetersizlikler nedeniyle "fiyasko" olarak nitelendirilen Afganistan'dan çekilme, ABD'nin bölgeden çekilmesinin sembolü hâline gelmiştir. Bunun yanı sıra ABD'nin bölgeden çekilmesinin daha somut bir göstergesi, ABD'nin tüm bölgedeki asker sayısı ile ilişkilendirilmektedir. ABD hükümet kaynaklarının düzenli olarak kamuoyuyla paylaştığı veriler incelendiğinde, ABD'nin Ortadoğu'daki askerî personel sayısında hızlı bir küçülmeye gittiği görülmektedir. 2008 yılında tüm bölgede 190

bini aşkın askerî personeli bulunurken, bu rakam 2017 yılına gelindiğinde 50 bine kadar gerilemiş görünmektedir. Bu asker sayılarının yanı sıra, ABD'nin bölgedeki çeşitli ülkelerin savunması için konuşlandırdığı füze sistemlerinden bazılarını da kaldırması, ABD'nin bölgeden çekilmesinin bir başka önemli emaresi olarak yorumlanmaktadır. Tüm bu somut gelişmeler, son dönemde sıkça tartışılan ABD'nin gücündeki gerileyiş ve Çin'in yükselişi nedeniyle ABD'nin küresel odağını Asya-Pasifik bölgesine kaydıracağı tartışmaları çerçevesinde değerlendirildiğinde ABD'nin Ortadoğu'dan tamamen çekildiği yorumları gündeme gelmektedir.

Ancak çeşitli nedenlerden ötürü, çekilme politikasına ilişkin fotoğraf ileri sürüldüğü kadar net değil, aksine önemli belirsizlikler içermektedir. Bu belirsizliklerin başında, ABD'nin bölgedeki askerî personel sayısını azaltmasıyla çekilme politikasının altında yatan en önemli sebep olarak gösterilen Asya-Pasifik politikasındaki değişim arasındaki nedensellik ilişkisi gelmektedir. Buna göre, Çin'in artan ekonomik gücü ve geliştirdiği teknolojik yenilikler sayesinde ABD'nin küresel hegemonyasına alternatif oluşturduğu göz ardı edilemez bir gerçeklik hâline gelmiştir. Ancak bununla birlikte Çin'in üretime dayalı bu ekonomik üstünlüğünün en zayıf noktası enerji ihtiyacıdır. Dolayısıyla ABD'nin uzun yıllardır güçlü bir şekilde var olduğu ve dünyanın en önemli enerji alanlarından bir tanesi olan Ortadoğu'dan çekilerek burada potansiyel rakibinin durabileceği bir güç boşluğu ya-

ratması ABD'nin küresel politikaları açısından rasyonel görünmemektedir. Aksine Çin ile rekabetinde ABD'nin Ortadoğu'daki varlığı kendisi için bir avantaj yaratmaktadır.

“

ABD'nin uzun yıllardan beri bölge ülkeleriyle var olan askerî ilişkileri nitelik bakımından sadece bu ülkenin asker sayılarına indirgenebilecek kadar yüzeysel değil, aksine kurumsallaşmış ve çok boyutlu bir ilişki hâline gelmiştir.

”

ABD'nin çekilme politikası üzerindeki belirsizliğin temel nedenlerinden bir diğeryse ABD'nin bölgedeki varlığına ilişkin verilerin doğrudan ABD tarafından dünyaya sunuluyor olmasıdır. Bu nedenle söz konusu verilerin doğruluğunu nesnel bir şekilde ortaya koymak mümkün değildir. Zira 2017 yılından bu yana ABD, açıkladığı asker sayılarında Afganistan ve Irak'taki sayıları açıklamamayı tercih etmektedir. Dahası, ABD'nin bölgedeki askerî varlığı sadece doğ-

rudan ABD Ordusuna bağlı güçlerle sınırlı değildir. Bunun dışında bölgede çeşitli faaliyetler sürdürmekte olan istihbarat mensuplarının ve ABD Ordusuyla iş birliği içerisinde çalışan özel güvenlik güçlerinin var olduğu bilinmektedir. Bu durum resmî istatistiklerin önemli oranda yanıltıcı olabileceği ve dolayısıyla sadece askerî personel sayıları üzerinden çekilme politikasının analiz edilemeyeceği sonucunu doğurmaktadır.

Bunun yanı sıra, ABD'nin uzun yıllardan beri bölge ülkeleriyle var olan askerî ilişkileri nitelik bakımından sadece bu ülkenin asker sayılarına indirgenebilecek kadar yüzeysel değil, aksine kurumsallaşmış ve çok boyutlu bir ilişki hâline gelmiştir. Zira asker sayıları azalıyor olabilir ancak ABD'nin bölgenin birçok yerinde bulunan askerî üsleri, bölge ülkelerine vermekte olduğu askerî yardımlar ve danışmanlık ilişkileri hâlen güçlü bir şekilde varlığını korumaktadır. Örneğin hâlen ABD'nin dünya genelinde yaptığı askerî ve ekonomik yardımların beşte birinden fazlası Ortadoğu ülkelerine gönderilmek-

tedir. Kovid-19 pandemisiyle birlikte dünya genelinde ortaya çıkan ekonomik durgunluk döneminde dahi ABD'nin bu yardımlardan vazgeçmemesi bölgedeki ilişkilerini korumaya yönelik güçlü bir gösterge olarak yorumlamak gerekmektedir.

AŞIRI GENİŞLEMENİN SINIRLANDIRILMASI

Tüm bu belirsizlikler içerisinde ABD'nin çekilme politikasını nasıl yorumlamak gerekmektedir? Mevcut veriler ışığında bu soruya verilebilecek en makul yanıtlardan biri, ABD'nin bölgedeki aşırı genişleme politikasına son verdiğidir. Buna göre ABD uzun yıllardır hem enerji kaynakları hem de İsrail'in güvenliği nedeniyle bölgede askerî olarak var olmuştur. Ancak 11 Eylül sonrası dönemde ABD'nin bölgedeki askerî varlığı Afganistan ve Irak operasyonlarıyla birlikte daha önce hiç olmadığı seviyelere çıkmıştır. Bu durum Ortadoğu'nun ABD dış politikasında merkezî bir konuma yükselmesine sebep olmakta ve bu genişlemenin getirileri Amerikan kamuoyu tarafından uzun zamandır sorgulanmaktadır. Örneğin, mevcut uluslararası hukuk çerçevesinde herhangi bir yasal

dayanağı bulunmayan, uluslararası toplum tarafından meşruluğu güçlü bir şekilde sorgulanan ve hem bölgedeki hem de tüm dünyadaki Amerikan karşıtlığını körükleyen Irak operasyonu sonrası, ABD'nin bu ülkedeki varlığını sona erdirmesine yönelik ABD iç politik çevrelerinde yoğun bir talep oluşmuştur. Dolayısıyla Irak'ta "işgalci" yaftasıyla bulunmak istemeyen ABD, 2011 yılında açıklanan Asya-Pasifik stratejisinden çok önce 2008 yılında mevcut Irak hükümetiyle imzalanan bir anlaşmayla ülkeden çekilme kararı almıştır. Ortadoğu'daki aşırı genişleme politikası ABD'nin hem bölgesel hem de küresel politikalarına zarar vermektedir. Örneğin, ABD'nin bölgedeki operasyonlarına ve artan varlığına koşut olarak bölge toplumlarında artan Amerikan karşıtlığı, ABD'nin bölgede mücadele ettiği terör örgütlerine olan desteğin ve İran'ın bölgedeki etkisinin artmasına sebep olmaktaydı. Bir başka ifadeyle bölgede aşırı genişleme ABD açısından önemli bir stratejik sorun hâline gelmişti. Bu nedenle söz konusu çekilme politikasını, bir zamanlar Büyük Britanya'nın yaptığı gibi bölgeyi tamamen terk etme politikası olarak

değil; bölgedeki varlığını, bölgeye yönelik stratejik politikalarıyla daha uyumlu bir hâle getirme çabası olarak yorumlamak yerinde olacaktır.

ABD'nin söz konusu çekilme politikasını, bir zamanlar Büyük Britanya'nın yaptığı gibi bölgeyi tamamen terk etme politikası olarak değil; bölgedeki varlığını, bölgeye yönelik stratejik politikalarıyla daha uyumlu bir hâle getirme çabası olarak yorumlamak yerinde olacaktır.

Sonuç olarak ABD'nin bölgedeki askerî varlığını azaltma politikası, Bush döneminden bu yana tüm başkanlar döneminde istikrarlı bir şekilde sürdürülen bir devlet politikası olarak görünmekle birlikte, bu politikanın nedenleri ve işleyişi üzerindeki belirsizlikler, politikanın olası sonuçları hakkında yorum yapmayı güçleştirmektedir. Bununla birlikte, ABD dış politikasının odağını başka bir coğrafyaya kaydırma, Ortadoğu'nun ABD yönetimleri nezdinde önemini yitirmesi ve hatta ABD'nin tamamıyla bölgeden elini çekmesi yorumları, varlıklarını büyük oranda ABD'nin desteği ve korumasına bağlı yerel siyasi seçkinlerin endişelerini artırmaktadır. Bu durum ABD'nin bölgedeki gücünü yeniden düzenleme ve Arap Baharı sonrası sarsılan bölgesel düzenin yeniden şekillendirilmesi arayışında önemli bir pazarlık avantajı yarattığı ve İsrail ile normalleşme örneğinde olduğu gibi ABD'nin yerel aktörleri ikna etme sürecinde elini güçlendirdiği aşikârdır. ■